

перспективи розвитку судової медицини та криміналістики : матеріали міжн. наук.-практ. конф. судових медиків та криміналістів. Харків : Гриф, 2005. С. 5–13.

4. Лісовий В. М., Тацій В. Я., Сташис В. В. та ін. Дві харківські наукові школи в життєвій долі професорів Бокаріусів. *Впровадження сучасних наукових досягнень в судову експертизу* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю «Бокаріусовські читання». Харків : Оберіг, 2009. С. 5–7.

5. Лесовой В. Н., Ольховский В. А., Бондаренко В. В. Значение работ Заслуженного профессора Н. С. Бокариуса в контексте развития отечественной судебной медицины начала XX века. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наук. праць ХНДІСЕ. Вип. 9. Харків : Право, 2009. С. 574–584.

6. Лесовой В. Н., Клюев А. Н., Ольховский В. А. и др. Личность Заслуженного профессора Н. С. Бокариуса в отзывах его зарубежных современников. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наук. праць ХНДІСЕ. Вип.16. Харків : Право, 2016. С. 421–427.

УДК 343.98

Шепітько В. Ю., д-р юрид. наук, професор завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік Національної академії правових наук України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0719-2151>,

e-mail: shepitko.valery@gmail.com

Шепітько М. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співробітник доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>,

e-mail: shepitko.michael@gmail.com

ПРОБЛЕМИ МЕДИЧНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ У ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА М. С. БОКАРІУСА

Професор М. С. Бокаріус є фундатором криміналістичного напрямку у вітчизняній судовій медицині, використання медичних знань (знань лікарів) для криміналістичних цілей [1, с. 44–49; 2, с. 55–59]. У багатьох працях науково-дослідницька діяльність М. С. Бокаріуса була спрямована на дослідження речових доказів, що сприяло формуванню та застосуванню медичної криміналістики. Перші його наукові праці були присвячені різним питанням, але вже в цей період часу намітився окремий розділ судової медицини, який привертав найбільше його уваги – це дослідження речових доказів. З 8 робіт, опублікованих з 1900 до 1902 року, 5 були присвячені реакції Флоренса (Florence'a), яка була запропонована автором у 1897 р., як специфічна реакція на сперму [3, с. 135]. У 1902 р. М. С. Бокаріус захистив докторську дисертацію за темою «Кристаллы Florence'a, их химическая природа и судебно-медицинское значение» [2, с. 56]. За результатами подальших наукових пошуків (1913–1915 рр.) М. С. Бокаріус публікує три роботи, які стосуються вивчення плям крові (зокрема, дослідження кристалів Тейхмана) [3, с. 140].

Медична криміналістика відбиває певний зв'язок між знаннями судової медицини та теорією судових доказів. У сучасних умовах термін «медична криміналістика» застосовується у наукових джерелах та нормативно-правових актах, але не є поширеним. Зокрема, словосполучення «судово-медична криміналістика» і «медична криміналістика» використано у чинному нормативно-правовому акті – наказі Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.95 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 р. за № 248/784) «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» та Правилах проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної криміналістики бюро судово-медичної експертизи. У п. 1.2. Правил вказано, що експертизи у відділенні проводяться з метою визначення знарядь травми, їх диференціації та ідентифікації на підставі вивчення ушкоджень на тілі, одязі, взутті потерпілого [4].

Дискусійною на сьогодні є проблема віднесення медичної криміналістики до судово-медичної або криміналістичної галузі знань. Існує думка, що це «нова, особлива галузь судово-медичної науки» [5, с. 10] або «галузева криміналістика» [6, с. 9]. У будь-якому разі мова йде про комплекс медичних та криміналістичних знань.

Медична криміналістика – це комплексна галузь знань, яка використовується під час здійснення юридичної діяльності – розкриття і розслідування злочинів або судового розгляду кримінальної справи. Використання даних медичної криміналістики пов'язане з дослідженням

специфічних речових доказів, різних за своїм походженням слідів (механічного, хімічного, біологічного, електричного, балістичного та ін.). Медична криміналістика являє собою певну систему наукових знань, яка ґрунтується на проведенні ідентифікаційних (або діагностичних чи ситуаційних) досліджень щодо певних об'єктів – живих осіб, трупів (їх частин), речових доказів.

Формування медичної криміналістики пов'язано з практикою залучення спеціалістів у галузі медицини, лікарів-експертів до розслідування злочинів, проведення слідчих оглядів (огляду місця події, освідування, огляду трупа, ексгумації тощо), а також виконанням спеціальних досліджень щодо крові, слини, сперми, волосся та ін. Внеском у розвиток не лише судової медицини, а й медичної криміналістики є відомі наукові праці М. С. Бокаріуса: «Про значення странгуляційної борозни під час повішення» (1904); «Судово-медичне мікроскопічне та мікрохімічне дослідження речових доказів (1910); «Судова медицина у викладі для юристів» (1915); «Першочерговий зовнішній огляд трупа при міліцейському та розшуковому дізнанні» (1925); «Зовнішній огляд трупа на місці події або виявленні його» (1929) та ін. У цих роботах простежуються пропозиції до запровадження новітніх науково-технічних методів та засобів дослідження речових доказів, використання фотографічної зйомки, способів фіксації слідів біологічного походження на місці події, окремих речах чи трупі.

Розвиток медичної криміналістики як галузі знань простежується й під час створення експертних наукових установ – кабінетів науково-судової експертизи у Харкові, Києві та Одесі (Постанова Раднаркому УСРР від 10 липня 1923). При цьому, ініціатива створення таких Кабінетів належить М. С. Бокаріусу. Заслуговує на увагу і те, що у складі кабінетів на той час було передбачено такі чотири секції: 1) хімічних та фізико-хімічних досліджень; 2) судово-фотографічних досліджень; 3) судово-медичних макро- та мікроскопічних досліджень; 4) ідентифікації особи. З 1925 р. вже передбачалося існування шести секцій: 1) хімічних та фізико-хімічних досліджень; 2) біологічних досліджень; 3) фотографічних досліджень; 4) ідентифікації особи; 5) судово-медичних досліджень; 6) кримінально-психологічних і психопатологічних досліджень. У подальшому ця структура певним чином змінювалася [7, с. 10–12].

Підтвердженням комплексного використання медичних та криміналістичних знань є видання журналу «Архів кримінології та судової медицини», відповідальним редактором якого був М. С. Бокаріус. Протягом 1926–1927 рр. виходять п'ять книг «Архіву», що містили 1600 с. У журналі висвітлюється робота наукових установ та навчальних закладів відповідного профілю, наводиться зміст вітчизняних та зарубіжних спеціальних журналів, широко було подано розділ рефератів, опублікованих в інших періодичних виданнях, а також рецензії на друковані роботи [8, с. 139]. У 1931 р. у Харкові здійснювалося також видання журналу «Питання Криміналістики та науково-судової експертизи», членом редакційної колегії якого був М. С. Бокаріус [8, с. 141].

Внесок М. С. Бокаріуса у розвиток медичної криміналістики має надзвичайно важливе значення. На сучасному етапі закладене М. С. Бокаріусом наукове підґрунтя щодо дослідження речових доказів в судово-медичній практиці виявляється в застосуванні новітніх підходів до криміналістичної ідентифікації об'єктів біологічного походження, розробленні методик проведення молекулярно-генетичної експертизи, використанні методу профілювання ДНК, формуванні нових галузей судових наук та напрямів судово-експертного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Энциклопедия криминалистики в лицах / под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков : Апостиль, 2014. 400 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепитько (голова) та ін. 2018. 952 с.
3. Бокариус Н. Н. Жизнь и деятельность Заслуженного профессора Николая Сергеевича Бокариус. *Криміналіст періодично друкований*. 2013 № 7. С. 135–148.
4. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної криміналістики бюро судово-медичної експертизи: затверджено наказом МОЗ України від 17 січня 1995 № 6 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-95>.
5. Кноблех Э. Медицинская криминалистика. Прага : Госиздат. мед. лит., 1959. 392 с.
6. Шепитько В. Ю. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.
7. XXV лет работы Харьковского Научно-Исследовательского Института Судебной Экспертизы : сборник науч. работ. Харьков., 1948. С. 9–27.
8. Бокариус Н. Н. Жизнь и деятельность Заслуженного профессора Николая Сергеевича Бокариус. *Криміналіст періодично друкований*. 2014 № 8. С. 138–149.